

Dindirmə taktikasında şəxsi və ailə həyatının sirrinin qorunması məsələləri

Əlizadə Nuridə Elton qızı,

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi
Ədliyyə Akademiyasının baş məsləhətçisi,
Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinin dissertantı,
II dərəcəli ədliyyə qulluqçusu
Alizadenuride91@gmail.com

UOT: 343.985+343.44

Açar sözlər: dindirmə taktikası, kriminalistika, istintaq hərəkətləri, şəxsi toxunulmazlıq hüququ, şəxsi həyat, ailə sirri

Ключевые слова: тактика допроса, криминалистика, следственные действие, права на личную неприкосновенность, личная жизнь, семейная тайна

Keywords:

Cinayət prosesi və kriminalistikada dindirmə - sübutetmə vasitəsi və ifadələrin alınması prosesi kimi tədqiq edilmişdir. Dindirmə cinayət işi üçün əhəmiyyət kəsb edən hallar barədə dindirilən şəxsdən qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada məlumatların alınması və onların düzgün rəsmiləşdirilməsindən ibarət olan verbal istintaq hərəkətidir. Müstəntiq dindirmə vasitəsilə yeni sübutlar əldə edə, habelə işdə mövcud olan sübutları yoxlaya bilər [5, s.318].

Dindirmənin mahiyyəti istintaq və məhkəmə təcrübəsi əsasında kriminalistikada işlənmiş taktiki üsulların köməyi ilə dindiriləndən lazımi məlumatın əldə edilməsindən ibarətdir. N.İ.Porubov qeyd edir ki, dindirmə - istintaq orqanının cinayət-prosessual qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq, dindirilən şəxsdən iş üzrə sübutetmə predmetinə daxil olan faktlar haqda ifadələrin alınmasıdır [14, s. 19].

S.K.Pitersev və A.A. Stepanov dindirməyə anlayış verərək, onu verbal, yəni şifahi, sözlə, söhbət (ünsiyyət) formasında həyata keçirilən, aparılma qaydası, şərtləri və rəsmiləşdirilməsi prosesual qanunla müəyyən edilən hərəkət kimi nəzərdən keçirmişlər [15, s. 8].

AR CPM-in 28-ci fəslə "Dindirmə və üzləşdirmə" adlanır. Əsas istintaq hərəkətlərindən biri olan dindirməyə şahid, zərərçəkmiş, şübhəli və təqsirləndirilən şəxslər cəlb olunurlar. Cinayət işinin açılmasında və sübut əhəmiyyətli kriminalistik məlumatların alınmasında mühüm rolə malik olan dindirmənin prosesual və taktiki problemlərinə toxunmaq zəruridir. Dindirmənin ümumi qaydaları cinayət-prosessual qanunvericiliklə müəyyən edilsə də, onun taktiki üsulları qanunla müəyyən edilmir və istintaq təcrübəsinə əsasən işlənib hazırlanır.

Dindirmənin taktikası konkret cinayət işinin hallarının, dindirilən şəxsin xüsusiyyətlərinin və dindirmə şəraitindən asılı olaraq tətbiq olunan taktiki üsulların məcmusudur. Dindirmə taktikasının əsas məqsədi dindirilən şəxsdən obyektiv həqiqəti əks etdirən məlumatların alınmasıdır. Dindirmənin səmərəli nəticə verməsi taktikanın düzgün seçilməsindən asılıdır. Taktiki üsullar cinayət-prosessual qanunvericiliyə və mənəvi prinsiplərə uyğun olmalıdır.

Dindirmə zamanı yönəldici sualların verilməsi qadağandır. Zorakılıq, hədə-qorxu, aldatma yolu ilə və dindirilən şəxsin hüquqlarını pozan sair qanunsuz hərəkətlər tətbiq etməklə ifadə almaq qadağandır. İfadə vermək şübhədən müdafiə olunmaq üçün bir vasitə olduğuna görə təqsirləndirilən və şübhəli şəxs ifadə verməkdən imtina etməyə, yaxud bilə-bilə yalan ifadə verməyə görə məsuliyyət daşımır.

Cinayətlərin istintaqı zamanı məlumatların xeyli hissəsini müstəntiq dindirmə zamanı əldə edir. Bu da müstəntiqlə dindirilən şəxs arasında ünsiyyətin spesifik forması kimi çıxış edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, məlumat yalnız dindirilən şəxs tərəfindən deyilən söz və ya yazılan yazı deyil, o, həm də, səs, mimika, tələffüz, tembr, rəftar, xarici görkəm və davranış tərzidir. Bu şərait, dindirməni - sübutetmənin bütün digər vasitələrindən daha böyük məlumat qabiliyyətinə malik olan hərəkət kimi fərqləndirir [13, s. 5].

Kriminalistikada dindirmənin müxtəlif təsnifatları verilmişdir. Dindirilənin prosesual vəziyyətindən asılı olaraq, şahidin dindirilməsi, zərərçəkmişin dindirilməsi, şübhəli şəxsin dindirilməsi, təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi fərqləndirilir. Dindirmə subyektinin yaş xüsusiyyətləri üzrə dindirmənin yetkinlik yaşına çatmayan (azyaşlı) və böyüklərin dindirilməsi, ardıcılığına görə ilkin və təkrar dindirmə, məzmununa görə əsas və əlavə dindirmə, iştirakçılarınin tərkibinə görə müdafiəçinin, müəllimin, qanuni nümayəndənin, prokurorun, tərcüməçinin iştirakı ilə aparılan dindirmələrə, formasına görə hadisə yerində dindirmə, üzləşdirməyə ayırmaq olar. Dindirmənin qeyd edilən hər bir növünün öz xüsusiyyətləri və yalnız ona xas olan taktiki üsulları vardır. Dindirməni şərti olaraq ilkin mərhələ, sərbəst ifadələr mərhələsi, sual-cavab mərhələsi və nəticə mərhələlərinə bölmək olar.

Dindirmə zamanı müstəntiq məcburetmə üsulundan istifadə edərsə, nəzərə almaq lazımdır ki, məcbur etməyə meyllilik özündə psixoloji zorakılıq elementlərini əks etdirməməlidir. Xüsusilə də, bu məsələyə yetkinlik yaşına çatmayanlarla münasibətdə daha həssas yanaşılmalıdır.

Dindirmənin cinayət-prosesual qanunvericiliyində müəyyən olunmuş qaydalarından fərqli olaraq taktiki üsullar fakültativ xarakter daşıyır. Buna baxmayaraq, dindirmənin taktiki aspektləri ciddi şəkildə cinayət-prosesual qanunvericiliyinin bütün tələblərinə uyğun olmalı və onun demokratik prinsiplərinə cavab verməlidir. Dindirmənin prosesual qanunun tələblərinə uyğun olaraq icra olunması, yalnız dindirilən şəxsdən zəruri məlumatların əldə olunması baxımından yox, həm də dindirilənlərin, dindirmə zamanı iştirak edən şəxslərin, habelə məhkəmə iclasında iştirak edənlərin hüquq düşüncəsində müsbət dəyişikliklərə səbəb olur, hüquq pozuntusuna yol vermiş şəxslərə tərbiyəvi təsir göstərməklə onların islah olunması sahəsində böyük rol oynayır. Müstəntiq dindirilən şəxslə ünsiyyətdə olarkən xüsusi diqqət və bacarıqla hərəkət etməli, yüksək mədəniyyətə malik olmalı, əxlaq normalarına, həmçinin, dindirilənin şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququna ciddi riayət etməlidir. Dindirmə prosesində ən kiçik qanun pozuntusu, onun tərbiyəvi əhəmiyyətini azaltmaqla, dindirmənin effektivliyinə xələl yetirə bilər. İbtidai araşdırma zamanı bütün prosesual hərəkətləri, o cümlədən dindirmə hərəkətini icra edən müstəntiqin qanunun tələblərinə düzgün və dəqiq əməl etməsi vətəndaşlarda cinayət təqibi orqanlarına qarşı pozitiv münasibətin formalaşmasına kömək edəcəkdir. Dindirmə zamanı etik prinsiplərə riayət edilməsi və müstəntiqin düz ifadələr əldə etmək məqsədilə fəal davranışı, dindirilənin şəxsiyyətinə hörmətlə vəhdətdə çıxış etməlidir.

Dindirmə zamanı sualların düzgün və optimal tərtib edilməsi, onların ardıcılığının taktiki baxımdan uğurlu qurulması əhəmiyyətli məlumatların əldə edilməsi üçün son dərəcə vacibdir. Lakin sualları müəyyən edərkən müstəntiq etik normaların və prosesual qanunvericiliyin tələblərini rəhbər tutmalıdır. Belə ki, dindirilənə veriləcək suallar yönləndirici olmamalı, mötəbər faktlar və hallar əsasında tərtib olunmalıdır [6, s. 47].

Qeyd olunanlarla yanaşı dindirmə zamanı dindirilən şəxsin şəxsi toxunulmazlıq hüququna hörmət edilməli, onun şəxsi və ailə həyatına dair sirləri mühafizə altına alınmalı, dindiriləndən lüzumsuz olaraq özəl həyatına aid olan sirlər soruşulmamalıdır. Belə ki, şəxsi və ailə sirlərini mühafizə edən şəxsi toxunulmazlıq hüququ əsas konstitusion hüquqlardan biridir. AR Konstitusiyasının 32-ci maddəsinə əsasən, "Hər kəsin şəxsi toxunulmazlıq hüququ vardır. Hər kəsin şəxsi və ailə həyatının sirrini saxlamaq hüququ vardır. Qanunla nəzərdə tutulan hallardan başqa, şəxsi və ailə həyatına müdaxilə etmək qadağandır. Hər kəsin şəxsi və ailə həyatına qanunsuz müdaxilədən müdafiə hüququ vardır. Öz razılığı olmadan kimsənin şəxsi həyatı haqqında məlumatın toplanılmasına, saxlanılmasına, istifadəsinə və yayılmasına yol verilmir."

İnsanın şəxsi həyatının üç başlıca sahədən formalaşdığı qəbul edilir:

- Şəxsin ümumi həyat sahəsi - başqaları tərəfindən bilinməsi mümkün olan, cəmiyyətə açıq olan bilgiləri əhatə edir;
- Şəxsin özəl həyat sahəsi - şəxsin özəl əlaqələri, ailəsi, tanışları, yaxınları və s. bu kimi şəxslərlə paylaşıdığı məlumatlardır;
- Şəxsin gizli həyat sahəsi: şəxsin başqaları tərəfindən öyrənilməsini istəmədiyi davranış və hadisələrdən formalaşan sahədir.

Gizli həyat toxunulmaz olmaqla yanaşı şəxsi həyatın özəyini təşkil etdiyindən hər cür müdaxilələrdən qorunur.

E.A.Lukaşevaya görə, şəxsi və ailə həyatının toxunulmazlığı hüququ şəxsin özü haqqında lazımı məlumat toplamaq, öz şəxsi, intim xarakterli məlumatların hamıya çatdırılmasına mane olmaq kimi dövlət tərəfindən verilmiş və təmin olunmuş imkanlarını bildirir. Şəxsi həyatı fərdin özü tərəfindən nəzarət edilən fiziki və ruhi sahə kimi təyin etmək olar, yəni o, xarici təsirdən azaddır. Qanunvericilik bu sferaya toxuna bilməz və onu hər hansı bir qeyri-qanuni müdaxilədən mühafizə etməyə yönəlmişdir. Qanun şəxsi həyatın toxunulmazlıq həddünü, qeyri-qanuni müdaxilədən onu mühafizə etməyin formalarını müəyyənləşdirir. Demokratik sivil dövlət yalnız müstəsna hallarda qanun və xüsusi məhkəmə qərarlarının əsasında insanın şəxsi həyatının toxunulmazlığını poza, onun yazı, telefon danışığı və ya digər məlumatlarının məzmunu ilə tanış ola bilər [10].

CPM-in 16-cı maddəsinə əsasən, “cinayət təqibi gedişində heç kəsin şəxsi (özünün və ailəsinin) həyatın sirrinin, yazışma, telefon danışqları, poçt-teleqraf və digər rabitə vasitələri ilə ötürülən məlumatların və başqa məlumatların sirrinin saxlanması hüququ bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş hallardan başqa məhdudlaşdırıla bilməz”. Hər hansı şəxs tərəfindən yuxarıda göstərilən məlumatların sirrini saxlamaq hüququnun pozulması ilə əldə edilmiş bilgilər hüquqi cəhətdən etibarsız sayılır. Hakim bu hüququn pozulması ilə əldə edilmiş məlumatı aşkar edərsə, onu sübut kimi qəbul edə bilməz [4, s.64].

Şəxsi, ailə, dövlət, kommersiya və ya peşə sirrini təşkil edən məlumatların ələ keçirilməsi yalnız məhkəmənin qərarı əsasında aparıla bilər. CPM-in 285.6-cı maddəsinə əsasən müstəntiq cinayət işinin materialları ilə tanış olan şəxslərə özündə şəxsi, ailə, dövlət, peşə və ya kommersiya sirrini əks etdirən sənədlərdən çıxarışlar etməyə, surət çıxarmağa, foto şəklini çəkməyə icazə verməməlidir.

CPM-in 199-cu maddəsi “Şəxsi və ailə sirrinin qorunması” adlanır. Bu maddəyə əsasən, “cinayət mühakimə icraatı zamanı şəxsi və ailə sirrini təşkil edən məlumatların qorunması üçün bu Məcəllə və Azərbaycan Respublikasının digər qanunları ilə nəzərdə tutulmuş tədbirlər görülür. Prosessual hərəkətlərin gedişində hər hansı şəxsin şəxsi həyatına aid məlumatların, habelə onun gizli saxlanılmasını lazım bildiyi digər şəxsi xarakterli məlumatların lüzumsuz toplanılmasına, yayılmasına və onlardan istifadə edilməsinə yol verilmir. Müstəntiqin, prokurorun və ya məhkəmənin tələbi ilə istintaq və məhkəmə hərəkətlərinin iştirakçıları bu məlumatların yayılmamasını öhdələrinə götürür və onlardan bu barədə yazılı iltizam alınır.”

CPM şəxsi və ailə sirrinin qorunmasının daha etibarlı təmini məqsədilə belə məlumatların yalnız qanuni əsas və zərurət olduqda toplanmasına icazə verir. Göstərilən hallar dindirmə zamanı da nəzərə alınmalıdır.

İbtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror, müstəntiq və təhqiqatçı şəxsi həyatın toxunulmazlığına, ailə, dövlət, peşə, kommersiya və qanunla qorunan digər sirlərə toxunan hallar barədə məlumatları yaymamalıdırlar. Eyni vəzifələri zərərçəkmiş, mülki iddiaçı, müdafiəçi, mülki cavabdeh, məhkəmə iclasının katibi, zərərçəkmiş şəxsin, mülki iddiaçının, mülki cavabdehin qanuni nümayəndələri və nümayəndələri də daşıyırlar. Göstərilən qayda hal şahidi, mütəxəssis, ekspert və tərcüməçiyə də şamil olunur.

Cinayət prosesinin gedişində şəxsi və ailə sirrini təşkil edən məlumatların toplanmasına, yayılmasına və ondan istifadə edilməsinə o halda yol verilə bilər ki, həmin məlumatlar cinayət işi və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə icraat zamanı həqiqətin müəyyən edilməsi və işin düzgün həlli üçün əhəmiyyət kəsb etsin. Şəxsi və ailə sirrini təşkil edən məlumatlar cinayət prosesinin iştirakçısının razılığı olmadan yayıla bilməz.

Maddədə göstərilən “şəxsi və ailə sirri” dedikdə nə nəzərdə tutulduğunu açıqlamaq zəruridir. Belə ki, insan öz fəaliyyətinin müəyyən bir hissəsini başqalarından gizlədir. Bu ya əxlaq normalarına görə belə tələb olunduğu üçün həyata keçirilir, ya da şəxs başqalarının münasibətinin onun üçün vacib məsələyə mənfi təsir edəcəyini nəzərə alaraq bunu edir. Bu yolla fərd ona məxsus olanı nəinki dövlətdən, həm də cəmiyyətin arzuolunmayan təsirindən qorumuş olur. Bundan əlavə, insan fəaliyyətinin bir çox tərəfləri özünün mahiyyətinə görə daim gizli saxlanılır. Bu cür məsələlərdə şəxsi həyatın toxunulmazlığının pozulması mövcud münasibətlərə mənfi təsir edir və vətəndaşın mənafeyinə toxunur. Odur ki, şəxsi həyatın qorunması üçün sirr anlayışı qanunvericilik sisteminə daxil edilir. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, sirr sadəcə olaraq şəxsi həyatla bağlı deyil, daha geniş anlayışdır. Yalnız qanunla qoyulan şərtlər tam ödəndikdən sonra bu məsələlər sirr kimi onlara şamil edilmiş hüquqi rejimdən çıxarıla bilər. Şəxsi münasibətlərin də böyük bir hissəsi lazım gəldikdə sirr hesab olunur. İnsanın sirr hesab edib başqalarından gizlətdiyi məsələlərlə qanunun sirr hesab edib müdafiəyə aldığı məsələləri fərqləndirmək lazımdır. Bəzən bunlar üst-üstə düşməyə də bilər [7, s.160]. Belə ki məzmunundan asılı olaraq sirlər - şəxsi, dövlət, qulluq, hərbi, peşə növlərində ola bilərlər. Şəxsi və ailə sirri heç kimə etibar olunmayan və olduqca şəxsi xarakter daşıyan sirlərdir və o, insan fəaliyyətinin ailə, məişət və intim münasibətlərdə həyat tərzini əhatə edir. İnsanın bu sahələrdə həyat fəaliyyətinə dövlət, ictimai təşkilatlar, ayrı-ayrı vətəndaşlar müdaxilə və nəzarət edə bilməzlər. İnsanın həyat tərzini, düşüncələri, şəxsi qeydləri, tutduğu gündəlik, yazışmaları, telefon danışqları, onun sağlamlığı haqqında məlumatlar, həkim diaqnozları və proqnozları, bank hesabının sirləri, övladlığa götürmə, vəsiyyətnamə sirri onun şəxsi həyatının sirlərinə aiddir. CPM-in 199.3-cü maddəsinə əsasən, şəxsi və ailə həyatının sirrini təşkil edən məlumatların bildirilməsi və ya təqdim olunması iki əsasla cinayət prosesinin iştirakçısına təklif edilə bilər: məhkəmənin qərarı əsasında və ya cinayət prosesini həyata keçirən orqanın tələbi ilə. Birinci halda cinayət prosesini həyata keçirən orqan cinayət iştirakçısının özünün və ya başqasının şəxsi və ailə həyatına dair məlumatları bildirməsinin və ya təqdim etməsinin cinayət işi üzrə həqiqətin müəyyən edilməsi məqsədilə toplandığının zəruriliyinə inandırılmalıdır. Bunun üçün məhkəmənin müqaviqə qərarı ona təqdim edilməlidir. Lakin bütün hallarda cinayət prosesinin iştirakçısı şəxsi həyata dair məlumatları bildirmək və ya təqdim etməkdən imtina etmək hüququna malikdir. İkinci halda isə cinayət prosesini həyata keçirən orqan belə məlumatların alınmasının zəruriliyi barədə dindirmə və ya digər istintaq hərəkətinin protokoluna təsdiqedic qeydlər daxil etməlidir [4, s. 599].

CPM-in 27-ci və 199.4-cü maddələrində şəxsi və ailə həyatının sirrinin daha etibarlı mühafizəsini təmin etmək məqsədilə məqsədilə belə sirləri açıqlayan sübutların qapalı məhkəmə iclasında tədqiq edilməsi barədə müddəa müəyyən edilmişdir.

Dindirmə zamanı istifadə olunan müxtəlif taktiki üsullar CPM-in qeyd olunan normalarına uyğun gəlməli, insan və vətəndaşın şəxsi həyatına tam müdaxilə etməməlidir. Belə ki, CPM-in 199.5-ci maddəsinə görə, “şəxsi həyatın toxunulmazlığının pozulması, şəxsi və ya ailə sirrinin yayılması nəticəsində hər hansı şəxsə vurulan ziyan Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada ödənilməlidir.” Həmçinin, CPM-in 222.5-ci maddəsinə əsasən, “şəxsi həyatın toxunulmazlığının pozulması nəticəsində hər hansı şəxsə mənəvi və ya maddi ziyan vurulduqda həmin pozuntuya yol vermiş təhqiqatçı, müstəntiq, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror və ya hakim, habelə ibtidai araşdırma məlumatlarının yayılmasının yolverilməzliyi haqqında xəbərdar edilmiş hər bir şəxs Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq məsuliyyət daşıyır.”

Mənəvi ziyanın miqdarı pul ilə ölçülməlidir. Mənəvi ziyanın miqdarı müəyyən edilərkən məhkəmələr hər bir işə fərdi yanaşmalı, məlumatların yayılma dairəsini, iddiaçıya yetirilmiş mənəvi və fiziki sarsıntılarının xarakterini və dərəcəsini, cavabdehin təqsirini və əmlak vəziyyətini, işin sair hallarını, habelə mənəvi ziyanın ödənilməsi üçün cavabdehin real imkanlarını və qərarın icrasının mümkünlüyünü nəzərə almalıdırlar. “Şəxsi həyat” anlayışı sahibi tərəfindən gizli tutulmağa çalışıldığı halda toxunulmazdır. Məhz buna görə, şəxsi həyat gizlədilmək istənilmədiyində hüquq sahibi hər hansı iddia irəli sürmə haqqına sahib olmur.

CPM-in 222.6-cı maddəsinin məzmununa görə, ibtidai araşdırma məlumatları kütləvi informasiya vasitələri ilə açıqlanan zaman belə məlumat cinayət prosesinin digər iştirakçılarının şəxsi həyat toxunulmazlığı hüququna zidd olmayan həddə olmalıdır.

Şəxsi və ailə həyatının sirləri AR-ın bir çox qanunvericilik aktları ilə mühafizə altına alınır. CM-in 156-cı maddəsinə əsasən, şəxsi və ailə həyatının sirri olan məlumatların, belə məlumatları əks etdirən sənədlərin, video və foto çəkilişi materiallarının, səs yazılarının yayılması, habelə satılması və ya başqasına verilməsi qanunsuz toplanılması cinayət məsuliyyətinə səbəb olur.

İnsanın şəxsi və ailə həyatına müdaxilə etməmək prinsipi cəmiyyətin hər bir üzvünün şəxsi həyatı haqqında məlumatların toplanması və hazırlanmasına nəzarətin dövlət tərəfindən təmin edilməsini tələb edir. CPM-ə görə, şəxsi və ailə sirlərinin lüzumsuz toplanmasına yol verilmir. Deməli, lazım gələrsə, iş üçün əhəmiyyətli olan həddə dindirilən şəxsdən şəxsi həyatı barədə müəyyən dərəcədə məlumatlar alına bilər, lakin belə məlumatların yayılması yolverilməzdir. “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında” 24 dekabr 2002-ci il tarixli Konstitusiyaya Qanununun 3-cü maddəsində şəxsi toxunulmazlıq hüququnun məhdudlaşdırıla biləcəyi hallar göstərilir: dövlət təhlükəsizliyi mənafeləri, sağlamlığın və mənafeviyyətin, digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının qorunması, cinayətlərin qarşısının alınması, iğtişaşların qarşısının alınması, ictimai qaydanın təmin edilməsi və ölkənin iqtisadi rifahı mənafeləri üçün.

Nəzərdən keçirdiyimiz qanunvericilik aktları ilə yanaşı şəxsi və ailə həyatının sirlərinin təmin olunduğu aşağıdakı qanunları da qeyd edə bilərik: “İnformasiya əldə etmək” haqqında Qanunun 38-ci maddəsində əldə olunmasına məhdudiyyətlər qoyulan şəxsi və ailə həyatına dair məlumatların siyahısı göstərilir. “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti” haqqında Qanunun 4-cü maddəsinə əsasən, hər hansı şəxsin razılığı olmadan onun şəxsi həyatının toxunulmazlığına, o cümlədən şəxsi və ailə həyatının sirrinə, habelə onun şərəf və ləyaqətinə dair əldə edilmiş məlumatları yaymaq qadağandır. “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında” Qanuna əsasən, cinayət etməkdə təqsirləndirilən yetkinlik yaşına çatmayanların və ya qanuni nümayəndələrinin razılığı olmadan onların şəxsiyyəti barədə hər hansı məlumatın yayılmasına yol verilmir.

Demokratik dövlətlərdə şəxsi həyat konstitusion təminat altına alınır. Müəyyən təhlükələr yaradan informasiya dövrünün astanasında şəxsi və ailə həyatının sirri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Elm və texnikanın inkişaf etdiyi müasir dövrdə fərdin normal fəaliyyəti üçün ciddi və hiss olunmaz təhlükə yaranır ki bu da bütöv bir cəmiyyətin mövcudluğunu təhlükə altına alır. Vətəndaşların birbaşa özü və yaxın saydığı insanlarla bağlı olan, açıqlanması onların mənafeyinə hər hansı şəkildə ziyan vura bilən həyatı məsələlər şəxsi həyat anlayışı ilə ehtiva olunur. İnsan fəaliyyətinin bir çox tərəfləri özünün xüsusiyyətlərinə və mahiyyətinə görə daim gizli saxlanılır. Şəxs inandığı və etibar etdiyi şəxsə öz sirrini açarsa, bu şəxslər arasında hüquqi öhdəlik olmasa belə gizlilik qorunmalıdır və bu qoruma qanunla da tənzimlənir. Hüquq pozuntularının törədilməsi ilə bağlı bilgilərin isə şəxsi həyat sirrinə aid edilməsi yolverilməzdir.

18 mart 2009-cu il tarixdə keçirilmiş referendumla AR Konstitusiyasının 32-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə edilmiş əlavəyə görə, qanunla nəzərdə tutulan hallardan başqa müdaxiləsi qadağan edilən obyektlərə “şəxsi həyat”la yanaşı “ailə həyatı” da əlavə edilmişdir. Qeyd edək ki, insan hüquqlarına dair bütün əsas beynəlxalq müqavilələrdə şəxsi həyatla yanaşı, ailə həyatı da mühafizə olunan dəyər kimi nəzərdə tutulmuşdur. Doğrudur, geniş təcrübəyə malik Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin təcrübəsindən görünür ki, şəxsi həyat və ailə həyatı qeyri-müəyyən həcmli anlayışlar deyillər, bu anlayışlara ər-arvad, valideyn və uşaqlar arasındakı münasibətlər, o cümlədən, uşaqlığa götürənlərlə uşaqlığa götürülənlər arasındakı və s. bu kimi münasibətlər daxildir.

Şəxsi sirrin açılması ancaq qanunla qoyulmuş qaydada və həddə həyata keçirilə bilər. Adətən, şəxsi sirr cinayətkarlıqla mübarizə, sağlamlığın mühafizəsi və fəvqəladə və ya hərbi vəziyyətin tətbiqi zamanı açıla bilər. Şəxsi sirr və toxunulmazlıq məsələləri daha çox şəxs cəza çəkərkən məhdudlaşdırılır (göndərilən məhsulların, yazışmaların yoxlanılması və s.). Şəxsi həyatla bağlı məlumatlar bəzən cinayətin açılması üçün zəruri olur və bu zaman sirrin daşıyıcısının istintaqa cəlb olunmasından asılı olmayaraq, bu şəxsi sirr öz statusunu saxlayır. Hər bir halda dindirməni həyata keçirən müstəntiq dindirilən şəxsin şəxsi və ailə sirlərinin açıqlanmasını tələb edə bilməz. İstintaq və

məhkəmə hərəkətlərinin iştirakçıları şəxsi həyata dair məlumatların yayılmamasını öhdələrinə götürür və onlardan bu barədə yazılı iltizam alınır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Hüquq yayın evi. Bakı-2018, 92 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi - <http://www.e-qanun.az/code/11>
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi - <http://www.e-qanun.az/code/14>
4. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin Kommentariyası. “Digesta” nəşriyyatı, Bakı, 2016-cı il, 1336 səh.
5. AR DİN Polis Akademiyası – Kriminalistika (dərslük). Bakı, Qanun-2010, 752 səh.
6. Cavadov Anar- “Dindirmənin prosessual və kriminalistik aspektləri” (dissertasiya), Bakı-2007
7. Əsgərov Z.A. Konstitusiya hüququ, Dərslük, Bakı:Bakı Universiteti,2006, 698s.
8. Hacılı R., Məmmədli Ə. Gün işığı bələdçisi. Media Hüququ İnstitutu. Bakı-2006, 309 s.
9. İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası. Avropa Şurası Müqavilələr Seriyası (CETS) No.5. 76s.
10. Lukaşeva E.A. İnsan hüquqları. Rus dilindən tərcümə edən Ş.İ.Əliyev. Bakı, Şirvan nəşr, 2005. 572 s.
11. Mehdiyev F. Nəzəriyyə və təcrübədə insan hüquqları. dərs vəsaiti Bakı: [Qafqaz Universiteti], 2009, 368 s.
12. Sarıcalinskaya K.Q. Kriminalistika: Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, Hüquq ədəbiyyatı, 1999, 716 səh.
13. Абдуллаев М.И., Порубов Н.И., Рагимов И.И., Сулейманов Д.И. Тактика допроса обвиняемого в конфликтной ситуации: Учебное пособие. Баку: НМЦГУП, 1993, 108 с.
14. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии. Минск: Вышэйшая школа, 1998, 196 с.
15. Питерцев С.К., Степанов А.А. Тактика допроса на предварительном следствии и в суде. Санкт-Петербург, 2001, 280 с.
16. Соловьев А.Б. Процессуальные психологические и тактические основы допроса на предварительном следствии. М.: Юрлитинформ, 2002, 192 с.

Əlizadə Nuridə Elton qızı

Dindirmə taktikasında şəxsi və ailə həyatının sirrinin qorunması məsələləri

Xülasə

Universal istintaq hərəkəti olan dindirmənin köməyi ilə müstəntiq sübut əhəmiyyətli məlumatlar əldə edir. Bunun üçün dindirmə taktikasını düzgün qurmaq, dindirmənin həm prosesual, həm də taktiki qaydalarına riayət etmək zəruridir. Dindirmə zamanı əsas konstitusion hüquqlardan olan şəxsi toxunulmazlıq hüququna hörmət edilməli, şəxsi və ailə həyatına aid sirlərin lüzumsuz toplanmamasına və yayılmamasına xüsusi əhəmiyyət verilməlidir.

Ализаде Нурида Элтон гызы

Вопросы охраны личной и семейной тайны в тактике допроса

Резюме

С помощью допроса, который является универсальным следственным действием, следователь собирает доказательственную информацию. Для этого необходимо корректно выбрать тактику допроса, также строго придерживаться к процессуальным нормам и тактическим указаниям. При допросе особое внимание должно быть уделено тому, что бы конституционное право на неприкосновенность не было нарушено, и информация о личной, либо семейной жизни не была необоснованно собрана.

Alizade Nurida Elton

Summary